

Iskolai munkájuk alatt pedig adjanak számot az innét kölcsönkapott olvasmányaikról. Különben ezen a fokon a téli szorgalmi idő alatt kéthetenként, *teljes szabadsággal* vegyék igénybe a tanulók az ifjúsági könyvtárt.

A kitűzött cél megvalósítását szolgáló gondolataim láncának végére értem. És most kérdezem, tud-e csakugyan a népiskola a jó könyvek szeretetére nevelni? Nyugodtan mondhatom: *igen*.

Dolgozatom szerkesztése közben kettős cél lebegett szemem előtt:

1. *olvasótábort nevelni a jó magyar könyvek számára és*

2. *a jó magyar könyvben rejlő értékek felhasználásával emelni nemzeti kultúránkat.*

Világos, hogy e kettős cél megközelítéséhez egyedül a népiskolának igyekezete — kevés. A kívánt eredmény csak a hivatott tényezők egyirányú törekvéséből születhetik. (Megfelelő ifjúsági- és népkönyvtárak állítása, a selejtes külföldi irodalom importjának megnehezítése, a szennyirodalom lehetetlenítése, az utódállamokba irányuló könyvforgalmunk biztosítása, stb.)

A leglényegesebb kezdeti kíváncsi ebben a tekintetben az, hogy a népiskolában működő nevelői rend legyen tisztában a könyv roppant hatóerejével és eljárása során erről sohasem feledkezzék meg!

Mindezekből lesűrízhető, hogy a jó magyar könyv minél szélesebb körű megszerettetése nemcsak kulturális, hanem *nemzeti kíváncsi is, azonos jelentőségű a magyar művelődés és gondolatközösség óhajtott kifejlesztésének lehetőségével.*

Kelemen Ferenc.

A százéves óvónőképzés*

Mikor gróf Brunswick Teréz az angyalkertjét 1828. június 1-én megnyitotta, a kiseddóvász eszméjét azzal is igyekezett terjeszteni, hogy angyalkertjébe meghívta a társadalom legmagasabb köreit és polgári elemeit, s buzdította őket kiseddóvodák felállítására. Buzgalmát siker kísérte, a kiseddóvó intézetek hamarosan szaporodtak, nemcsak Budapesten, hanem vidéken is. Ezeket az intézeteket vagy magánosok tartották fenn, vagy nyilvános adakozások, festmények, kézimunkák, és más ajándékok sorsolásából, vagy eladogatásából fedezték a kiadásokat. Az

* Tolna község lakossága 1937 október hó 7-én ünnepelte az óvónőképzők és a magyar óvónők bekapcsolódásával 100 éves évfordulóját annak a nagy kultúreseménynek, hogy a kiseddóvó-intézeteket Magyarországon Terjesztő Egyesület 1837. október 7-én megnyitotta Tolnán a legelső magyar kiseddóvóképző-intézetet gróf Festetics Leó adományából. Ugyanakkor a Dél-Dunántúli Óvókör díszközgyűlés keretében emlékezett meg a 100 éves évfordulóról és az áldozatkész gróf Festeticsről. A Kiseddónevelők Országos Egyesülete pedig október 17-én leplezte le Gróf Festetics Leó emléktábláját a tolnai óvóképző egyenes leszármazott jogutódja, a budapesti állami óvónőképző-intézetben.

óvodák ily módon való fenntartása nagyon bizonytalan alapon nyugodott, s Brunswick Teréz attól félt, hogy az adakozások csappanásával, vagy megszűnésével, az óvodákkal együtt megszűnik a kisdedovási eszméje is. Ezért Szentkirályi Móriccral elhatározták, hogy egyesületet alkotnak, amely nemcsak a meglévő óvodák fennállását biztosítja, hanem célul tűzi ki a kisdedovási eszméjének terjesztését is. Az eszmének megnyerték Tolnai gróf Festetics Leót, akinek elnöklete alatt 1836. év március hó 5-én megalakult *Európa legelső kisdedovási egyesülete* „a Kisdedovási Intézeteket Magyarországon Terjesztő Egyesület”.

Az egyesület elhatározta, hogy egy kisdedovásképzőt és egy példány intézetet, (minta-óvodát) fog felállítani. Gróf Festetics Leó erre felajánlotta, hogy Tolnán adományozott megfelelő telken az intézetet saját költségén felépítteti és az igazgató fizetésére 4000 pengő forint alapítványt tesz. Így nyílt meg 1837. évi október hó 7-én a legelső magyar kisdedovásképző intézet Tolnán.

A képzőintézetre egy helyi, tolnai bizottság ügyelt fel, amelynek elnöke a történelemből is ismert Bezerédy István volt. Az intézet igazgatójának Vargha István jónévi író, az akadémia levelező tagját választotta meg az egyesület.

A Festetics Leó által adományozott épületben az igazgató lakásul 4 szoba szolgált, kettőben helyezték el a növendékeket, a minta-óvoda pedig egy előszobából és két 20–20 négyszögöles és egy 9 négyszögöles teremből állott. Az óvoda legfeljebb 60 gyermeket fogadhatott be s felvehető volt 2–6 éves korú kisded, nemre való tekintet nélkül. A kisgyermek egész nap az óvodában lehetett. Gyékényből font karszékeken ültek, de legfeljebb 5 percig, majd futkostak, testgyakorlatot végeztek. Akik elálmosodtak, gyékényre lefekhettek. Reggel bármikor hozhatták a szülők a gyermeket, 12 óra előtt hazamehettek és ebéd után azonnal visszajöhettek, s alkonyodásig voltak az óvodában. Szünnap az óvodában csak a vasárnap és az ünnepnap volt, hogy így a gyermekek a hét minden napján megjelenhessenek s a szülőket kenyérkereseti munkájukban ne akadályozzák.

Érdekes volt a példányóvoda felszerelése is. Európa és Magyarország nagy fali térképe, fali olvasóablák függtek a falakon. Betűlapcskák, fekete íróablak, számolóeszközök, természetrajzi képek, mértani ábrák stb. alkották az óvoda felszerelését. Az udvaron négyes körhinta, köréllétrá, ördögló, kúszófa, forgógerenda, lépcsős deszkaállvány, éllel állított deszkák voltak a testgyakorló eszközök.

Vargha István szerint ezeken a „gépelyeken” az apró gyermekek bámulatos ügyességgel gyakorolták magukat, s még a négy öles magasságban sem szédültek: a kötélalagútban nagy gyorsan felmászta, lóbálódó gerendán végigfutottak, így izmosakká, erősekké, egészséges színűekké és jókedvűekké váltak.

Ugyancsak Vargha Istvántól tudjuk, hogy a példány kisdedovási intézetben a testnevelésen kívül nagy gondot fordítottak a szív képzésére, az értelemfejlesztésre, a nemzeti érzés művelésére, némi műügyességre, (alaki munka).

A szívképzés alatt a kedély és erkölcsi világ fejlesztését kell értenünk, rajz, mese, elbeszélés, dal szolgálta e célt.

Az értelemfejlesztésnél igyekeztek mindent szemléltetni, s ezért a kisdedóvónak mindig kezében volt a kréta. A vonalak, körök, szegletek, stb. szemléltetése mértani ismereteket nyújtottak. A fejszámolás is meglepő sikerrel használtatott, írja Vargha. Nemcsak a vármegyék fekvését, határait, népességét tudták a kisdedek, hanem a hazáról statisztikai ismereteket is szereztek. Figyelmeztette a kisdedóvó a gyermekeket a környező tárgyakra, taníttatta az esztendő részeire, hónapokra, időszámításra, mértékekre, s más ilyesfélákra. Bár, amint látjuk, sok iskolai ismeretet nyújtottak, mégis azt hirdette már Vargha István is, hogy az óvodában iskolai tanításnak helye nincs.

Vargha az intézet tágas udvarának kétharmadát kertté alakította, egyharmada testgyakorlásra és játszásra szolgált. A kertben a gyermekek sokszor felügyelet nélkül játszadoztak, de nem volt eset, hogy ágakat, virágokat letörtek vagy bármilyen más kárt tettek volna. Örültek, mikor látták, hogy a fácskák milyen szépen nőnek, amelyeket ők ültettek; így tanulták meg kisdedkorban a fák és növények becsülését. Szinte hihetetlen, de Vargha írja 1838-ban, hogy voltak gyermekek, akik szerencsés kézzel *szemezték* s örömmel mutogatták a szép sikert, amit elértek. Ilyen volt a tolnai kisdedóvóképző példány óvodája.

1840. augusztus 4. és 18. napjain a tolnai képzőintézetet és óvodáját meglátogatta Scitovszky pécsi püspök, aki a látottak felett a legnagyobb megelégedésének adott kifejezést. Ekkor, augusztus 15.-én, a tolnai búcsú napjának hajnalán történt, hogy a képző-intézet szomszédságában lévő épület kigyulladt és leégett, de az intézet épületét, amely alig volt két ölnyre az égő háztól, az igazgatónak és tanítványainak sikerült megmenteni.

Az a ház, melyben 100 évvel ezelőtt a képző és óvoda volt, ma is megvan teljes épségben Tolnában s ma pénzügyőri laktanya. A százados évfordulón a község emléktáblán örökítette meg gr. Festetics Leó alapítását, de a táblát nem a régi házban, hanem a község háza falán helyezték el, bizonyára azért, mert ott többen látják.

Már 1838-ban elhatározta az egyesület, hogy a kisdedóvó képzőjét Tolnáról Pestre helyezi át. A terv csak 1843-ban valósult meg. Az 1843. évi téli közgyűlés arra az érvelésre, hogy annyi költséggel, amennyibe a képző fenntartása kerül, Pesten is fenntartható, ahol sokkal több tanuló jelentkezne és több lenne a részvényjegyzés is, elhatározta, hogyha az áthelyezés az egyesület tőkéjének csorbitása nélkül megtörténhetik, s ha sem a pesti hatóság részéről, sem máshonnan akadály nem merül fel, a képzőintézetet és példányóvodát legkésőbb őszig Pestre helyezi át. Miután az áthelyezési tervet Mária Dorottya főhercegnő, a nádor neje is helyeselte és pártolta, mivel Pest város tanácsa sem emelt kifogást az áthelyezés ellen, a kisdedóvóképző-intézetet és példányóvodáját az egyesület 1843. évi október 15.-én Pestre helyezte át. Ideiglenesen egy bérházat béreltek, de egy év múlva, miután a Festetics Leó által adományozott ingatlant 2800 pengő forintért eladták, a Valeró-utcában 8680 pengő forintért egy épületet építettek az intézet és óvodája számára. Az

építési költségekre a tolnai ingatlan árán felül, 20 pengő forint építési részvényeket bocsájtottak ki s ezáltal fedezve volt az egész építkezés. A Valeró-utcai épületet Polláck August, Pestnek akkor legjelesebb építészé építette, akinek a nevéhez a Nemzeti Múzeum, a Ludovica Akadémia, a Vigadó épületeinek építése is fűződik. Az intézet alapkövét József-nádor felesége, Mária Dorottya főhercegasszony személyesen tette le, ezzel is bizonyítva, hogy az intézet és az egyesület tovább is számíthat hatalmas pártfogására.

A Kisdedővő-intézeteket Magyarországon Terjesztő Egyesület ezután Tolna vármegyének hálás köszönetét fejezte ki az eddigi pártfogásáért.

A Valeró-utcai házban folytatja ezután az intézet további munkálkodását sok és nagy küzdelmek között 1874-ig.

A szabadságharc és a világosi katasztrófa válságossá tette mind az egyesület, mind az intézet működését. Az egyesület elveszti legnagyobbjait: 1847-ben megválnak az elnökségtől Festetics Leó gróf, a következő évek megfosztják Kossuth Lajostól, Fáy Andrástól, báró Wesselényi Miklóstól és a többiektől, akik vezérei és zászlóvivői voltak a kisdedővás ügyének.

A képző is küzd az elnéptelenedéssel, 1847-ben még 16-an iratkoztak be, de 1848-ban már csak hatan, akik közül októberben 5-en hadbavonultak, 1849-ben már csak 2 növendék volt, de ezek is csakhamar követték harcbavonuló társaikat.

Hogy az intézetet a teljes elnéptelenedéstől megmentse, az új igazgató, Ney Ferenc arra kérte az egyesületet, hogy engedje meg a női tanulók felvételét is, de ez a törekvés csak 1862-ben valósult meg, mert ez évben iratkozott be az első női tanuló, Deréki Hermin. Ez évben kezd valóra válni gróf Brunswick Teréznek az a meggyőződése, hogy mivel a kisgyermek nevelését az Isten is az anyákra bízta, az óvodában is a kisdedek testi és lelki nevelése, az elemi iskola küszöbéig, kizárólag a nő feladata. 1874—75-től már csak a nők a tanítványok.

Vessünk egy rövid pillantást a tolnai képzőintézet belső életére és szervezetére. Hogy eleinte csak férfiak lehettek a növendékek, az talán a 30-as évek közfelfogásából származhatott, mely szerint a nők közpályára nem valók, nyilvános közéleti szereplésük nem kívánatos. Így Brunswick Teréz is, aki pedig a legtöbbet fáradozott a Terjesztő Egyesület életrehozásán, csak egyszerűen tagja volt az egyesületnek, még a választmányba sem választották be, hanem csak felkérték, hogy látogassa a választmányi üléseket.

A képzés ideje egy évig tartott, de ez nem jelentette azt, hogy mindenkin egy évet kellett az intézetben eltölteni, mert akik magasabb készséggel jöttek az intézetbe, vagy jeles tehetségükkel hamarabb el-sajátították a tudnivalókat, ha egy óvodához meghívták, egy évnek elmulta előtt is alkalmazhatók voltak kisdedővőknak. Eleinte a felvétel kelléke az volt, hogy olyanok véessenek fel, akiknek elegendő előismeretük volt, hogy elemi oktatókká és nevelőkké képeztesse, de 1845-ben az egyesület úgy határozott, hogy „mivel a kisdedővás sikeres vezetéséhez többoldalú ismeret kívántatik, mint az elemi tanításra“, szükséges, hogy a növendékek előzetesen legalább a gimnáziumot végezték legyen. Többé-kevésbé érvényesült ez a szigorú álláspont 1865-ig, amikor a

násik végletbe estek és a képzőbe való felvételhez elegendőnek mondták ki a jó írás, olvasás és számolás tudását. Ekkor már meg volt engedve a nők felvétele is, sőt kíváncsúnak tartották, hogy együttes kiképzés céljából törvényes házastársak is vétessenek fel növendékül. 1865-ben férjeik mellett 8 feleség vett részt a kiképzésben.

1837-től 1873-ig a növendékek előképezettsége a következő volt:

Elemi tanodát végzett	—	—	—	89
Gimnázium és reáltanodát végzett	—	—	—	82
Elemiképzőből jött	—	—	—	34
Bölcsészeti fakultásról	—	—	—	72
Jogitanfolyamról	—	—	—	40
Hittani tanfolyamról	—	—	—	27
Sebészeti és baromorvosi tanulmányból	—	—	—	2
Orvosnövendék volt	—	—	—	1
Katonai akadémiáról jött	—	—	—	1
Hites ügyvéd és táblabíró volt	—	—	—	1
Kereskedelmi és műszaki tanfolyamot végzett	—	—	—	7
„Kikről nem tudatik“	—	—	—	16

A növendékek lehettek saját költségükön tanulók (a mai bejárók) segélydíjas tanulók (bentlakók). A segélydíjasok lakást, házi bútort, ágyneműt és 8 pengő forint hópénzt (élelmezési pénzt) kaptak az egyesülettől. Az első hónapban mindenki saját költségén tanult s ha ezalatt azt tapasztalták, hogy jó kisdedővvá válik, megkapta a hópénzt.

Kétféle bizonyítványt adott az intézet: akik ú. n. végvizsgálatot nem tettek, azok csak az intézetben töltött idejükről kaptak az igazgató által aláírt bizonyítványt; akik azonban végvizsgálatot tettek, azok az egyesületi elnök, titkár és igazgatótól aláírt és egyesületi pecséttel ellátott rendes bizonyítványt kaptak. . . . Ezek a végvizsgálatok nagyon szigorúak lehettek, mert az anyakönyv tanúsága szerint 1847-ben egy bölcsészetet végzett tanár és az a hites ügyvéd és táblabíró nem tudott sikerrel vizsgálatot tenni. A hites ügyvéd és táblabírónál a 130-as anyakönyvi számú bejegyzés szerint: „végvizsgálata nem sikerült, rendes bizonyítványra nem érdemesült, csak igazgatói magánbizonyítvány adatik ki neki.“

A képzés elméleti és gyakorlati részből állott. Mind a kettőt az igazgató egyedül maga látta el, csak a hegedű tanításra alkalmaztak havi 12 pengő forinttal egy hegedűmestert. Az igazgató, hogy valami segítése is legyen, egy-egy jelesebb növendéket kért fel az óvodában való segédkezésre. Tanári testületről csak 1874-től lehet szó.

Az elméleti tanítás reggelenként 6-8 óráig volt, s a nap többi részét a növendékek, az óvodában töltötték s ott az igazgató útmutatása mellett foglalatoskodtak. A kisdedőv-képzőben szünhónapok nem voltak, de hogy a nyári hónapokban az iskolai szünet ideje alatt az érdeklődő tanítók is elsajátíthassák a kisdedóvás mibenlétét, július, augusztus és szeptemberben az elméleti oktatás csak oly tárgyakat ölelt fel, amelyek a kisdedóvás gyakorlatára vonatkoztak. A vizsgálatokat ok-

tóber hónapban tartották az egyesületi bizottság előtt. Minthogy azonban az óvodák leginkább tavasszal, vagy kora ősszel nyíltak meg, a vizsgálatok később a tanév végén zajlottak le, hogy ne kelljen évközben olyan növendékeket kiküldeni kisdedóvóknak, akik még nem vizsgázhattak.

A Kisdedóvó intézeteket Magyarországon Terjesztő Egyesület kisdedóvóképzőjének az eredeti anyakönyve megvan ma is a budapesti állami óvónőképző intézet irattárában. Az anyakönyv 12 rovatába a növendékekre vonatkozó adatokat jegyezték be.

Az évek nincsenek lezárva, a folyószám 1-nél kezdődik és megszakítás nélkül folytatódik 1874-ig. Tantárgyak nincsenek feltüntetve és csak a jegyzetben van a megjegyzés, hogy végvizsgálatot tett. A személyi tulajdonságot feltüntető rovat rövid kis jellemzést ad a növendékről: pl. „Igen csendes, szelíd ember, e tekintetben példány volt de félnék is, mert végvizsgálatot sem mert adni csupa félelemből.” ... vagy „Makacs, házsártos, önhitt, hiú ember” ... „Tüzeskedő, pattogó, egyébiránt szorgalmas és jóerkölcsű, tán kelleténél többet képzel magafelől...” De vannak erkölcsi defektust feltüntető bejegyzések. Ime ... „Hanyag és goromba. Egyébiránt az ivás és tisztátalanság rossz szokásáról legszigorúbb fellépéseim dacára sem mondott le. Nem e pályára való” ... „Nemcsak ügyetlen, de rosszlelkű is. Végre engem is meglopott” ... Egy Komjáthy György nevű növendéknél ezt láthatjuk bejegyezve: „Pestallozzinak Barabás rajzolta arcképét háromszoros nagyított alakban híven másolta le az óvoda számára ironnal” (1863.) A kép ma is ott van az állami óvónőképző-intézet gyakorló óvodájának a falán.

Az öreg anyakönyv 1837. október 7-től 1874. augusztus 1-ig 401 növendéket tüntet fel, akik közül kisdedóvó lett 160, elemi tanító és házinevelő 68. 1874-től ilyenféle nyilvántartás nincs. De a fenti statisztika sem teljesen megbízható, mert az 1860-as évek végén Rapos József igazgató hirtelen szólni kezd a volt növendékeket, hogy jelentsék be az intézetnek alkalmaztatásukat.

A Kisdedóvó-intézeteket Magyarországon Terjesztő Egyesület 1874-ben eggyé olvad az 1873-ban keletkezett Országos Kisdedóvó Egyesülettel s mint Országos Kisdedóvó-Egyesület folytatta tovább a működését. A képzőintézetnek is megváltozik a címe és 1874-től az Országos Kisdedóvó Egyesület kisdedóvóképző-intézete címen működik. Az új egyesület a képző mellé Péterfalvi Szatmáry Károly buzgolkodására egy árvaházat is szervez, amelyet a nép „kolera árvaháznak” nevez, mert a növendékei az 1873-ban dúló nagy kolerajárvány áldozatainak árváiból kerültek ki.

Az új egyesület a képzés idejét egy helyett két évben állapítja meg és az 1874—75 évben megnyílik a második évfolyam.

A Valeró-utcai épület már szűknek bizonyult és az intézet céljainak meg nem felelő, ezért az Országos Egyesület egy új épület felépítését határozza el, amelyben a képző internátussal, árvaházzal és mintatóvódájával együtt elhelyezhető legyen. A székesfőváros által adományozott

telken 1875. évben már készen állott a Szegényház-téren, a mai Rózsák terén álló új épület, amelyet I. Ferencz József apostoli királyunk és Erzsébet királynő nagyasszonyunk személyes jelenlétében 1876. január 21-én avattak fel nagy ünnepséggel. A kisdedódodák gyors szaporodása miatt csakhamar szűknek bizonyult az új épület is, s hogy a fokozottabb igényeknek megfelelhessen, csakhamar ki kellett bővíteni. A kibővített intézet felszentelését összekötötték az 1887. november 20-án tartott magyar kisdedóvás egyesületi felkarolásának 50 éves ünnepélyével. A király ismét megjelent az ünnepélyen Klotild főhercegnő és leányai: Mária és Margit főhercegnők társaságában.

Ez az épület áll fenn ma is a Rózsák-terén, mint állami óvónőképző intézet, amelynek első alapkövét Mária Dorottya főhercegnő, a záróalapkövét pedig Tisza Kálmánné, az egyesület új elnöke tette le.

Mivel 1874—75. óta csak nő növendéke volt a képzőnek, lassan-lassan a kisdedóvóképző elnevezés átalakult a máig is használatos óvónőképző névre.

1891. évi XV. t. c. szabályozza a kisdedóvás mellett a képzést is, a 6. fejezet 31—43. §-iban. A törvény megengedi, hogy férfiak is felvehetők, csak a két nem elkülönítve tanítandó, de az 1892-ik év augusztus hó 26.-án 29.973. sz. alatt megjelent állami óvónőképző intézetek szervezeti szabályzata ennek ellenére kimondja, hogy az állami képzőkbe tanulólul csak nők vehetők fel. Férfi növendék már különben sem jelentkezett ebben az időben.

1869-ig Nagymagyarországban csak a Valeró-utcai kisdedóvóképző az egyedüli, 1869-ben alakul meg a Központi Fröbel Egylet, amely szintén nyit egy óvónőképzőt, az 1891.-iki törvény után pedig 1894-95. évben négy állami, öt róm. kat., egy ág. ev. és két egyesületi, összesen 12 óvóképző ontja az okleveles óvónőket. Mivel feleslegesnek bizonyult ez a sok képző, lassan-lassan megszűnnek és ma már csak 4 óvónőképző működik a csonka hazánkban és pedig: az 1918-ban államivá lett Országos Kisdedóvó Egyesület képzője, s Óbudán, Kalocsán és Sopronban működő róm. kat. óvónőképző.

Az 1926-ban gróf Klebelsberg miniszter által 4 évre emelt óvónőképzés új k rszakot alkotott a 100 éves óvónőképzés terén. Új lesz az elméleti és gyakorlati kiképzés, új tanterv, új vizsgálati szabályzat átalakítja az egész képzést és több tudással, nagyobb általános műveltséggel és szakképzettséggel, szélesebb világnézettel és különfélebb óvodák és óvodásgyermekes ismeretével bocsátották ki növendékeiket az intézetek.

Az új korszak rövid 10 esztendő múlva követi a mai legújabb korszakot, mert az 1936. évi XXII. t. c., amely a kisdedóvódák felügyeletét és igazgatását a belügyminiszter hatáskörébe utalja, maga után vonja az óvónőképzés újabb reformját is. Meg is indult már a reform, amely az 1936-37. évben az egészségügyi kiképzést alakította át, s az 1937-38. év pedig a IV. év gyakorlati kiképzését módosítja.

A 100 évvel ezelőtt megindult tolnai kisdedóvóképző egyenes lezármazottja, a budapesti állami óvónőképző-intézet is ezekkel az újításokkal kezdte meg a második 100 évét.

Végh József.